
ПРОГЛАС

Издание на Филологическия факултет
при Великотърновския университет “Св. св. Кирил и Методий”

кн. 1, 2006 (год. XV), ISSN 0861-7902

РЕЦЕНЗИИ И ОБЗОРИ

**ЗА КНИГАТА НА ПЕНКА АНГЕЛОВА “ЕЛИАС КАНЕТИ.
ПОДСТЪПИ КЪМ МИТОЛОГИЧНОТО МИСЛЕНЕ”**
Penka Angelova, Elias Canetti. Spuren zum mythishen Denken.
Hanser, 2005.

Книгата на Пенка Ангелова, издадена на немски език в издателство “Ханзер”, Германия, през 2005 г., предлага първото цялостно изследване на творчеството на нобеловия лауреат, съсредоточено върху разкриване на нестандартното мислене на писателя, видно както в неговата съпротива срещу съвременни философско-психологически, естетико-художествени, природонаучни, биологични и др. научни схеми, така и срещу традиционни концепции от предишни епохи. Заглавията на отделните глави онагледяват тази широка панорама.

Сериозен принос на П. Ангелова е изясняването на специфичния личен понятиен апарат на Елиас Канети, който тя детайлно извлича от собствените му съчинения, чието начало от този зрителен ъгъл е поставено в годините 1942–1943-а с неговите “Записки”. В литературната критика и научните изследвания досега са регистрирани само спорадични наблюдения върху отделни понятия, с които си служи Канети. Нека отбележа, че П. Ангелова е инициатор и главен съставител на “*Именен показател на Елиас Канети*”, публикуван от изд. “Хайнзер” през 2004 г. Тя определя обобщаващите, взаимосвързани и преливащи се една в друга категории, проследява ги например в структуриране на мотивите, в “отграничаванията”, както тя ги нарича, “по посока на животното”, “по посока на божественото”, като излиза от три аспекта – генезис, рецепция и структурно-функционален анализ.

В резултат на многопрофилен анализ Пенка Ангелова обосновава, че осъзнаването на разклатилите се ценности в света мотивира Канети да постави изходните принципи на своето мислене на антропологически основи. Ориентирите му според авторката са смъртта като негов най-голям враг, тълкуването на историята и концепцията за човека. “Претенцията” за преодоляването на смъртта, пише Ангелова, не остава отправена към професията поет, а бива “разширена в смисъла на една нова научна теория”, необвързана с принципно загърбване на науката.

Ако споделим, че смъртта се преодолява в историята, то и от наша гледна точка е приемливо защо за следващ ориентир авторката определя тълкуването на историята. Изрично формулирайки, че за Канети “историята” не е категория, тя убедително подчертава, че отношението му към историята бележи неговия тип мислене. Канети не се интересува от историческите герои, а единствено от “човешката традиция, от израстването на човека в контекста на масите”. Правейки вертикален разрез в историята, Канети фиксира възникването на култа към личността, който той отрича, при римляните, проследява традицията му в християнството чрез провъзгласяване на смъртни за светци и стига до Хитлер и Сталин в своето съвремие. Авторката разкрива как концепцията на Канети за човека се оформя благодарение на индивидуалните и общочовешки “спомени”, както той разбира антропологически погледа, който отправя към различни епохи. Използвайки понятието “превращение”, което за Канети има централно теоретико-познавателно значение и в което според него се срещат психологията и социологията, той извлича човека “от вкочанясалата маска на неговата екзистенция” и “го прави човек в единството от познание и спомен”. За Канети човекът е двойно същество – и продукт, и творец на култура. Уместно авторката акцентува разбирането на личността от Канети единствено в нейното многообразие и неслучайно привлича произведението му “*Подслушвачът. 50 характера*”. Ще си позволя тук малък екскурс, като отбележа, че по идея на Пенка Ангелова напълно в смисъла на Канети за превращенията, за общокултурното осмисляне на отделните явления, 50-те описани характера са трансформирани от група художници в живописни произведения, които вече са гостували във Виена, а през пролетта на 2005 г. бяха представени в изложбената зала на Евро-българския културен център в София.

Въпреки че самият Елиас Канети не приема мисленето в системи, П. Ангелова успява благодарение на цялостното си изследване да оформи в система неговото мислене. Проследявайки го в “превращенията” му, тя

извежда неговите “подстъпи към митологичното мислене” – преди всичко във втората част на книгата, в рамките на теоретико-познавателната структура на есеистичния му сборник “Маса и власт”. До голяма степен митологично обогатеното мислене на Канети се дължи на характерната за неговия начин на размисъл отвореност към света. За Канети, както го интерпретира убедително авторката, липсва принципно противоречие между мит и логос, между ирационално и рационално, от което следва продуктивният диалог между изкуството и науката, при което според Ангелова се секуларизират понятията за божественото и дяволското. Със средствата на сравнителния метод е мотивирано дистанцирането на Канети както от типа мислене на Макс Вебер и Карл Маркс, така и от типа на един Ернст Броч, чиято естетика е повече или по-малко в традициите на романтизма. Търсенето на смисъла, на едно ново съзнание интерпретира мотивирано П. Ангелова, води в размислите на Е. Канети до отхвърляне на старите и до сътворяването на нови митове. Заслуга на П. Ангелова е и изясняването на понятието “нация” за Канети. Убедително е защитено мнението, че в съчиненията на Канети става дума за деконструкция на традиционното понятие “нация”. Канети събира в едно национална принадлежност и ангажимент за човечност. Приведени са думите му: “Да принадлежиш на всички и да бъдеш евреин”.

Систематизирането на основните понятия и категории в съчиненията на Канети в една мисловна цялост предполага и характеризиранието на неговото повествование чрез прилагане на структурно-функционалния подход. За първи път в настоящия труд П. Ангелова разкрива как писателят се отказва от линейния разказ на обичайните временно-причинни връзки в полза на един мултиперспективен модел. Успехът на П. Ангелова в цялостното проучване на мисловния свят на Канети се дължи не на последно място на факта, че тя владее и прилага един плуралистичен инструментариум от херменевтичното разкриване на вътрешната структура и цялост на едно литературно произведение до най-новите модели за тълкуване и комуникация. Тя сама изтъква, че опирайки се на трансдисциплинарния подход и междутекстовата теория, осъществява изводите си в интеркултурален план.

Впечатлява постижението на авторката да обеме в изследването си не само цялото творчество на Елиас Канети, но и цялата критична и научна литература за него, което ѝ дава възможност да постави анализите си – именно междутекстово – извън конкретния литературен текст. Тя прави

необходимите отправки например към изследователи на Канети като Дагмар Барнау във връзка с понятието поетична антропология, ситуирайки творчеството на Канети между поезия и наука, или към Петра Кунау, която хвърля мост към физиката и химията. Влиза с други автори като Ернст Фишер и Карл Маркус Гаус в спор. Междутекстови мостове са хвърлени не само към съвременните писатели Ернст Брох и Роберт Музил, но и към класиците Гьоте и Шилер. Налице са съотнасяния в областта на психологията, естетиката, философията. За коментарите по “техниката на спомена” са привлечени Бахтин и Цветан Тодоров. Триединството “универсум, отражение на универсума в жизненото пространство на човека и личното самочувствие на мислещия” е съотнесено към теорията за трите свята на Карл Попър. Концепцията на Канети за размитата граница между човека и животното е видяна в разрез с дарвинизма.

Трудът на Пенка Ангелова “Елиас Канети. Подстъпи към митологичното мислене”, за който ѝ беше присъдена научната степен “доктор на филологическите науки”, е значителен принос с наднационално значение в научната литература за Елиас Канети, единствения досега лауреат на Нобелова награда, роден в България. Неслучайно освен у нас книгата вече е представяна с успех във Виена и Берлин.

Емилия Стайчева